

Karcagi honvédek Észak-Erdély és Kárpátalja védelmében a II. világháború idején.

Rezümé. Karcag városa és népessége 1944 őszén a német–szovjet haderők összecsapásának területévé vált. Mind a lakosság, mind a város súlyos károkat szenvedett, azonban ezzel korántsem ért véget a település II. világháborús veszteségajstroma. A városból a II. világháborús részvétel folyamán túlnyomó többségében két alakulathoz soroztak be honvédeket. E karcagi katonák története, mozgósítása és frontharcai azonban kevésbé ismertek. Tanulmányom e katonáknak kíván emléket állítani.

Kulcsszavak: II. világháború, magyar gyalogsági alakulatok, Karcag, harcok Kárpátalján.

Резюме. Місто Корцог стало воєни 1944 року ареною запеклих боїв між німецькими і радянськими військами. Місто сильно постраждало, а його населення зазнало величезних втрат. Але цим список втрат, яких зазнав населений пункт під час Другої світової війни, зовсім не вичерпався. Під час Другої світової війни переважна більшість чоловічого населення міста служила у двох військових частинах. Дуже мало відомо про їх історію, мобілізацію і участь у боях на передовій. Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб пам'ять про цих солдатів залишилась живою.

Ключові слова: Друга світова війна, угорські стрілецькі корпуси, Корцог, бої на Закарпатті.

Abstract. The city of Karcag and its population in fall of 1944 became the clash scene of German-Soviet forces. Both the people and the town suffered severe damage, but this is far from the full losses which the settlement suffered in the war. The Hungarian Army mobilized the local men from the city in two battalions during the war. The history of these soldiers and troops, their mobilization and frontline struggles, however, are little known. This paper intends to commemorate those soldiers.

Keywords: World War II, Hungarian infantry troops, Karcag, fights in Subcarpathia.

Az 1938–1941 között kibővített országterület hathatós területi védelmének lehetőségei és feltételei a világháborús évek során fokozatosan bővültek ki. Az 1930-as évek nemzetközi folyamataiban tapasztalható radikalizálódás, a német külpolitika egyre harsányabb majd agresszívabb lépései, a fegyverkezést korlátozó békék kijátszása nemcsak a lehetőséget teremtette meg Magyarország újrafelfegyverzéséhez, de egyre égetőbb szükségletként is jelentkezett. Noha a Nagykuság települései történeti múltjukat tekintve jelentős katonai hagyományokkal rendelkeztek,¹ 1920 után a trianoni béke gyakorlatilag felszámolta és ellehetlenítette e történeti hagyomány továbbélésének lehetőségét. Mind a népesség tekintetében, mind a lokális politikai és gazdasági befolyás terén a nagykun települések sorában Karcag meghatározó súllyal rendelkezett, ráadásul közlekedés földrajzi fekvése is előnyösnek mondható. E tényezők összessége mintegy maga után vonta, hogy az 1938-tól megkezdődő hadseregfejlesztésben Karcag városának ezen érdemeknek

* PhD, történész, történelem–földrajz szakos középiskolai tanár, Karcagi Nagykun Református Gimnázium. * Историк, вчитель історії та географії загальноосвітньої школи м. Корцог. * Historian, History and Geography Teacher. e-mail: pinterzoli@hotmail.com

¹ A késő Árpádok korától kollektív nemesi jogállást élvező népcsoport a politikai viszályok nyomásgyakorló eszközeként funkcionált, így például az 1278-as morvamezei csatában. Vö.: *Pintér Zoltán Árpád* (2015). Kun emlékhelyek a Kárpát-medencében. Kunszövetség, Karcag, 10–11.

megfelelő szerep jusson. Ez az igény egyszerre jelentette egy állományát tekintve zömében helyiekből toborzott alakulat létrejöttét, és az ehhez szükséges infrastruktúrális keretek, így egy új laktanya megépítését.

A karcagi laktanya és a „házi” alakulatok létrejötte

Vitéz Somkuthy József, a Gömbös-kormány honvédelmi minisztere 1936. október 1-jén, néhány nappal Gömbös miniszterelnök halála előtt érkezett Karcagra.² Somkuthy miniszter a városvezetők és a megyei főispán társaságában adta át az épületegyüttest, melyet az addig Esztergom – Kenyérmező-tábor helyőrségben állomásoztatott m. kir. 4. honvéd kerékpáros zászlóalj vehetett birtokba. A kerékpáros zászlóalj hadrendi száma innentől megváltozott, és Karcagra mint m. kir. honvéd 6. kerékpáros zászlóalj települt.³ A zászlóalj Karcagra településéről természetesen a helyi sajtó is hírt adott, mely a város főterén többezres ünneplő tömegről számolt be a zászlóalj bevonulásakor.⁴ Az 1936 őszen átadott karcagi laktanya az ott szolgáló tisztekkel, katonákkal, az 1000 főnél nagyobb létszámával fontos tényező volt a város életében. Különösen fontossá vált háborús viszonyok között, mert a hadköteles férfiak jó része ide vonult be. A laktanya a város több lakójának adott megélhetést, kereskedőknek, iparosoknak megrendelést. A katonák részt vettek a város kulturális életében, később, a háborús mozgósítást követően a városi hadsegélyező mozgalmak jelentős része is közvetlenül a karcagi zászlóalj irányába szerveződött. Igaz, a laktanya építését és benépesítését helyben kortársként megélő Herskó Mózes, izraelita népiskolai tanító később keletkezett írásművében egészen más perspektívából idézte fel:

„A 30-as évek közepén kaszárnyát építettek a városban, amely természeténél fogva a zsidógyűlölet melegágya lett. Az építkezésnél és a berendezésnél zsidó iparosok nem kaphattak munkát, bár a legjobban felszerelt asztalos üzem, a legjobb bádogos, vízvezeték és villanyszerelő, valamint üvegező zsidó volt. A helybeli keresztény társadalmi életben részt vevő tisztek a fasiszta szellem terjesztői lettek. A gyakorlatokra kivonuló egységek lelkesen énekelték a város utcáin az antiszemita dalokat.”⁵

Az új laktanya az 1930-as évek végétől rövidebb-hosszabb ideig több zászlóalj szintű alakulat állomáshelyéül szolgált. Ezek karcagi békehelyőrsége a trianoni béke katonai előírásainak árnyékában azonban csak rendkívül nehézkes úton jöhetett létre.

² MNL SAJTÓLEVÉLTÁR, MTI „könyomatos” Hírek adatbázis, Napi hírek / Napi tudósítások (1920–1944). 1936. október 1. csütörtök / 6.

³ <http://www.hungarianarmedforces.com/kerekpar/index.html> Kerékpáros Alakulatok Adatbázisa 1921–1945 (letöltve: 2015. augusztus 05.)

⁴ NAGY-KUNSÁG (karcagi politikai hetilap), LX. évf., 41. szám, 1936. október 10. „A honvédelmi miniszter jelenlétében – ünnepélyes keretek közt vonult be a 6. kerékpáros zászlóalj Karcagra.”

⁵ HERSKÓ MÓZES (2005). A karcagi zsidók története. Jeruzsálem, 1977. Második, bővített kiadás, kiadja a Karcagi Nyomda, Karcag, 135.

A 6. Kapisztrán János kerékpáros zászlóalj karcagi diszlokációja, mozgósítása

A két világháború közötti, lefegyverzett és állandó ellenőrzések alatti Magyarország 1938 előtti fejlesztéseiben fontos szerepet játszottak a „kétkerékű” alakulatok, így az 1936 októberében átadott karcagi laktanya benépesítéséhez is az Esztergom–Kenyérmező táborból áttelepített 4. kerékpáros zászlóalj került kijelölésre. (Az alakulat hadrendi száma ekkor változott 6-osra.)⁶ A „6. kerékpárosok” igen hamar beilleszkedtek a karcagi hétköznapiakba. A zászlóaljparancsnok, vitéz Kéley László alezredes tragikus haláláig⁷ a városi közélet prominens alakjának számított, a zászlóalj személyi állománya a téli hónapokban pénzgyűjtési kezdeményezéssel támogatta a városi szegényeket.⁸ Hogy a kerékpáros alakulat végül mégsem vált „karcagi házi alakulattá”, annak nem belső, hanem a hadseregfejlesztés szintjén jelentkező külső okai voltak.

A haderőfejlesztés, köztük a kerékpáros alakulatok felszerelése és szervezeti átszervezése 1938-ban érte el csúcspontját. Az anyagi fejlesztésekkel egy időben jelentős átszervezések is végbementek annak érdekében, hogy a Magyar Királyi Honvédség megfeleljen a korszerű háború követelményeinek.⁹ A kerékpáros zászlóaljak felszerelését az 1938. október 1-jével életbe lépő Huba I. hadrend szerint jelentősen megerősítették.¹⁰ A kerékpáros zászlóaljak az újonnan felállított gyorscsapatok (2 lovas- és 2 gépkocsizó dandár) alárendeltségébe kerültek, dandáronként 2-2 zászlóalj erőben, s a 9–16. hadrendi számot kapták, azaz három éven belül másodjára történt meg az alakulat hadrendi átszervezése. Helyőrségeik 1939 közepén a következők voltak: 9. kerékpáros zászlóalj: Jászberény; 10. kerékpáros zászlóalj: Budapest; 11. kerékpáros zászlóalj: Rétság; 12. kerékpáros zászlóalj: Munkács; 13. kerékpáros zászlóalj: Karcag; 14. kerékpáros zászlóalj: Nagyszőlős; 15. kerékpáros zászlóalj: Kiskunhalas; 16. kerékpáros zászlóalj: Szeged.¹¹ Az átszervezett és megerősített karcagi alakulat (innen 13. kerékpáros zászlóalj) 1938. június 15-én a Karcag délnyugati peremén lévő ligeti MOVE sportpályán mutatta be a városi nézőközönség számára kiképzése, felszerelése hatékonyságát. A karcagi kerékpáros bemutatón többek között golyószórós tüzélszervezés, középkori módra végrehajtott kerékpáros bajnokság, kerékpáros ügyességi gyakorlatok, zeneszórási vezényelt puskaforgató verseny szerepelt.¹²

⁶ SÓREGI ZOLTÁN: *Katonák kétkeréken*. II. rész. <http://www.hidlap.hu/news/view/katonak-ketkereken-ii-resz> (letöltve: 2015. január 25.)

⁷ 1938. augusztus 12-én kézigránát oktatás közben öt tisztársával együtt egy Vécsey-kézigránát felrobbanása miatt életét veszítette. Az esetet közli: BOKOR JÓZSEF (2008). *A karcagi laktanya története*. Kiadja: Karcagi Nagykun Bajtársi Egyesület, Karcag, 25.

⁸ Uo.: 24.

⁹ ROMSICS IGNÁC (2010). *Magyarország története a XX. században*. Osiris. 245.

¹⁰ Az egységeket alkotó három kerékpáros századnak századonként rajonként 1-1, összesen 12 golyószóróval kellett rendelkeznie, géppuskás százada hat géppuskából és két nehézpuskából állt. Zászlóalj közvetlen alakulatként egy árkász, egy páncéltörő ágyú és egy távbeszélő szakaszt alkalmaztak, továbbá alárendeltségükbe helyeztek egy kisharckocsi szakaszt és egy gépvontatású közepes tarackos úteget is.

¹¹ SÓREGI ZOLTÁN: *Kerékpáros zászlóaljak a Magyar Királyi Honvédségben*. <http://vilag.transindex.ro/?cikk=22550> (letöltve: 2015. január 25.)

¹² BOKOR J.: *A karcagi laktanya* i.m. 24–25.

1/a kép. A 6. Kapisztrán János kerékpáros zászlóalj (1939-től 13. kerékpáros zászlóalj) a karcagi MOVE sporttelepen (városi liget)

1/b kép. A 6. Kapisztrán János kerékpáros zászlóalj (1939-től 13. kerékpáros zászlóalj) gyakorlaton, feltételezhetően Karcag határában

A Szovjetunió elleni hadba lépést követően valamennyi kerékpáros csapat a frontra került. Az ország háborúba sodródását követően a mozgósítás mechanizmusa így érintette Karcagot is, mivel a városi laktanyában állomásozó 13. kerékpáros zászlóalj az I. gyorsadtest kötelékében a Kárpát-csoport részeként szovjet–ukrán területre került megszálló feladatokra. A magyar kerékpárosok alkalmazásuk során részt vettek a visszavonuló szovjet erővel folytatott találkozóharcokban, elláttak megszálló feladatokat és folyamvédelmet. Ezekben a harcokban nyilvánvaló lett, hogy az eltérő teljesítményű és menetsebességű csapatok nem alkalmazhatóak egy seregtesten belül, ezért a gyorsfegyvernem és

annak alakulatai teljes átszervezésen mentek keresztül. 1941. június és 1942. október között a kerékpáros zászlóaljkat a 14. és 15. kivételével harcokszászólójá szervezték át. A 13. kerékpáros zászlóalj is átszervezésre került, és a háború végét Kiskunhalason (illetve a fronton) mint 3/III. harcokszászólój érte meg.¹³ Ezen alakulat már nem tért vissza a karcagi laktanyába.¹⁴

A Karcagról hadbavonult kerékpáros állományt nt. Bihari István, városi segédlelkész búcsúztatta úrvacsorás istentisztelettel, melyről a lelkipásztor így emlékezett: „Felejthetetlen számomra, amikor egy ízben 300 frontra induló katonának osztottam úrvacsorát a nagytemplomban. Eszembe jutott, az volna a tisztességes, hogy a szertartást félbehagyva elkiáltom magam: Haza fiúk! Nem ezt tettem. Krisztusra hivatkozva hirdetem a bűnbocsánatot és osztottam az úrvacsorát. Ellenvetés nélkül elbocsátottam Őket a halálba.”¹⁵

A búcsúztatásról fényképfelvétel is készült, melyet a szemben fekvő református gimnázium emeletéről készítettek. A felvétel megrendítően mutatta be a frontszolgálatra felsorakozott kerékpáros zászlóalj és a városi közösség búcsújának pillanatait.

2. kép. A Kárpát-csoport alárendeltségébe tartozó I. gyorshadtest 13. kerékpáros zászlóaljának (korábban 6. Kapisztrán János kerékpáros zászlóalj) városi búcsúztatása. A felvétel a Református Reálgymnázium ablakából készült. A kép háttérében a Református Nagytemplom áll.

A 10/III. karcagi zászlóalj létrejötte

Az 1922 januárjában a Nemzeti Hadsereget nyomdokain megszerveződő Magyar Királyi Honvédség alapját az 1922. május 1-jén felállított hét vegyesdandár alkotta. A vegyesdandárok alapvető alkotó eleme volt a tizennégy felállításra kerülő gyalogezred. Ezek 1922-ben kapták meg a hadrendi számaikat 1-től 14-ig sorszámozva.

¹³ SÖREGI Z.: *Katonák kétkeréken* i.m. II. rész.

¹⁴ SÖREGI Z.: *Kerékpáros zászlóalj* i.m.

¹⁵ BIHARI ISTVÁN (2012). *Emlékeim nyomában 1920–1989 között*. Karcag, 38.

1930 márciusában az ezredek parancsba kapták, hogy válasszanak történelmi személyiséget névadónak. A szolnoki 10. honvéd gyalogezred Bethlen Gáborról nevezte el magát.¹⁶ A rejtés időszakában,¹⁷ 1938-ig a hadrend szerint összesen 14 gyalogezred volt a honvédségben, további hét pedig határőrezred névvel (1932. október 1-től), de a hadrend szerint ezek is a vegyesdandárok szerves részét alkották. 1938-tól a határőrezredek a 15., 16., 17., 18., 19., 20. és a 21. hadrendi számmal illeszkedtek a gyalogezredek sorába. A Felvidék visszacsatolása után felállították a komáromi 22., a losonci 23. és az ungvári 24. honvéd gyalogezredeket. Az 1940. szeptemberi erdélyi bevonulást követően pedig megalakítottak további három gyalogezredet. Az itt szolgáló háttárvadász zászlóaljából létrejött a nagyváradai 25., a dési 26. és a marosvásárhelyi 27. gyalogezredet. Ezzel teljessé vált a gyalogezredek sora, hadrendi szám szerint 1-től 27-ig álltak föl. A később kialakított gyalogezredek már nem kaptak történelmi személy utáni elnevezést, így az csak az első tizennégynek volt a kiváltsága.¹⁸

Mozgósítás esetén lépett életbe az úgynevezett ikreződés. Ez azt jelentette, hogy az anyaezredből kivált a tényleges állomány egy része, és a tartalékosok behívásával mind az eredeti (anyaezred), mind az ikerezred létszámát feltöltötték. 1938-tól az ikerezred hadrendi számozása 30-cal nagyobb számot kapott.¹⁹ Így a 10. gyalogezred ikerezrede a 40. gyalogezred, vagy a 10/III. zászlóaljé az 40/III. zászlóaljé.²⁰

¹⁶ UDOVECZ GYÖRGY: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 25.)

¹⁷ Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés a magyar fegyveres erők állományát maximum 35 ezer főben állapította meg, eltörölve az általános hadkötelezettséget gyakorlatilag önkéntessé téve a magyar haderőt. A fegyverzetét számos előírással korszerűtlen és elégtelen szintre degradálta, különösen súlyos volt a helyzet a nehézfegyverzet terén, illetve a modern fegyvernemekre tiltása miatt. 1920-után az antant felügyelő bizottságok elől rejtve, különböző adminisztratív rendelkezések kijátszásával, illetve nem katonai szervezetek égisze alatt folyt a magyar fegyveres erők rejtett fejlesztése egészen 1938-ig.

¹⁸ A magyar királyi honvéd gyalogezredek adatbázisa 1920–1944. <http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/index.html> (letöltve: 2016. január 25.)

¹⁹ A magyar királyi honvéd gyalogezredek adatbázisa 1920–1944. <http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/index.html> (letöltve: 2016. január 25.)

²⁰ A hadműveleti területre kivonuló teljesen feltöltött gyalogezred létszáma mintegy 4300 fő volt. Szervezetileg az ezredközvetlen alakulatokból és három zászlóaljból állt. Az ezred számozása arab, a zászlóaljaké pedig római számokkal történt. A jelölésben először az ezred száma volt kiírva, majd egy „per” (/) jel után a zászlóalj számozása következett, például a karcagiak esetében 10/III. zászlóalj. Ezredtörzs az ezredparancsnokból, az ezred 1. és 2. segédtszjéből, a gazdasági hivatali főnökekből, a vonatparancsokból, az ezred vezető orvosából, az ezred állatorvosából, valamint a tábori lelkészekből álltak. A hadműveleti területre vonulás előtt kinevezésre került egy csapatcsendőr tiszt is.

Az ezredközvetlen alakulatok: árkász század, kocsizó géppuskás század, páncéltörő ágyús század, aknavető század, kísérő könnyű tábóri ágyús üteg, huszár szakasz, kerékpáros szakasz, valamint egy távbeszélő szakasz. A zászlóaljak a zászlóaljtörzsből, három puskás és egy géppuskás századból (később nehézfegyver század a megnevezése) álltak. A zászlóaljtörzsbe a zászlóaljparancsnok mellett a zászlóalj segédtszjt, a gazdasági hivatal főnöke, a vonatparancsnok, a zászlóalj orvosa és a távbeszélő szakasz parancsnoka tartozott. A századok számozása szintén arab számmal történt 1.,2.,3. század az I. zászlóaljban, 4.,5.,6. a II. zászlóaljban, 7., 8., 9. század pedig a III. zászlóaljban. Sok esetben csak az ezred és a század számát írták ki, mivel abból lehetett tudni a zászlóalj számát is, pl. a 10/7. a 10/8. vagy a 10/9. század a III. zászlóalj századai voltak. A századok négy szakaszra oszlottak, amelyek római számozást kaptak. A géppuskás századok egy géppuskás, egy páncéltörő ágyús és egy aknavető szakaszból álltak. Forrás: A magyar királyi honvéd gyalogezredek adatbázisa 1920–1944. <http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/index.html> (letöltve: 2016. január 25.)

1938. november 22-én a honvédség fegyverkezési egyenjogúságának elismerésével²¹ a Magyar Királyi Honvédség szervezetében megalakult hét hadtest.²² A VI. hadtest keretén belül került besorolásra a 10. honvéd gyalogezred. Az ezred I. zászlóaljja az ezredtörzsszel továbbra is Szolnokon kapott elhelyezést (parancsnoka Kistokai Takács Tihamér alezredes lett). A II. zászlóalj (parancsnoka: Szerednyei István alezredes) Berettyóújfaluban, míg a III. zászlóalj (parancsnoka: vitéz Lovas Ferenc alezredes) Karcagon díszlokkolt.²³

A karcagi katonák első mozgósítása

A 10. gyalogezred első mozgósítására 1940. július 1-jén került sor a romániai események következtében.²⁴ A kijelölt csapatok felvonulása a Tiszántúlra július 10-ig befejeződött, de a második bécsi döntés megoldotta a feszültséget, amely visszajutatta a Magyar Királyság számára Észak-Erdélyt, a Székelyföldet és a Partium Nagyváradtól északra eső részeit. Az ezred feladata a második bécsi döntést követően Észak-Erdély megszállása volt a VI. hadtest többi alakulatával együtt. A 10. gyalogezred alakulatai 1940. szeptember 5-én indultak meg. A feladatot a 10/II. és a 10/III. karcagi zászlóalj hajtotta végre. Harc nélkül vonultak napi 40–50 km-t menetelve a visszacsatolt terület megszállására Bánffyhuntyadon át. Dés, Szamosújvár körzetét szeptember 8-án érték el, és ottmaradtak november 18-ig. Ezután gyalogmenetben Kolozsvár–Bánffyhuntyad útvonalon

²¹ Az ún. bledi egyezményben parafált megállapodás révén a kisantant elismerte Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát. Cserébe Magyarország lemondott a trianoni békeszerződésben elveszített területek erőszakos visszafoglalásáról. Aláírására 1938. augusztus 29-én került sor. Magyarországnak az erőszakos revízióról való lemondásáért cserébe eltekintettek a trianoni békeszerződés katonai korlátainak betartásától; annál inkább teheték ezt, mert ekkor már hónapok óta gőzerővel folyt Magyarország újrafelfegyverzése, amelyet az 1938. március 5-én bejelentett győri program indított útjára. Forrás: Romsics I.: Magyarország története i.m. 245.

²² Az 1938. október 1-jén, a márciusban meghirdetett győri program keretén belül életbe lépett haderőfejlesztés során létrejött a Huba I. hadrend. A Huba I. hadrend mennyiségi (hét hadtest felállítás) és minőségi (páncélosok, tüzérség, légielő, gyorshadtest 2 lovas és két gépkocsizó dandárból) fejlesztésről gondoskodott. Az 1938. november 22-ével megszervezett hadtestek irányítására 1940. március 1-jén felállították a három hadsereg-parancsnokságot. Az 1. – szolnoki állomáshelyű – hadsereg kötelékébe az V., a VI., és a VIII. hadtest és a gyorshadtest került. A 2. – budapesti állomáshelyű – rendelkezésébe az I., a II. és a VII.; míg a 3. – pécsi állomáshelyű – fennhatóságába a III. és IV. hadtest tartozott. Forrás: Katona András: A magyar honvédség létrejötte. A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata Információs és Módszertani Konferenciáján 2009. november 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A cikk eredeti megjelenési helye: Történelemtanítás, XLV. évfolyam, 2. szám, 2010 május.

²³ A magyar királyi honvéd gyalogezredek adatbázisa 1920–1944. <http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/index.html> (letöltve: 2016. január 25.)

²⁴ Románia tartva egy Bessarábiát és Észak-Bukovinát érintő esetleges szovjet katonai akciótól, 1939 augusztusában mozgósította fegyveres erőit. Lezárta a szovjet határt, de ezzel párhuzamosan (tartva a magyar területi követelésektől) 250.000 főt vonultatott föl Erdélyben. 1940 májusában Románia hadilétszáma emelte az Erdélyben állomásozó csapatai létszámát. Természetesen a magyar kormány is elrendelte a mozgósítást. A magyar–román külkapcsolatok mélypontra jutottak, a budapesti német követ jelentése szerint: „...*ha szabad folyást engedünk a dolgoknak, a fegyverek itt maguktól is elsülnek Románia ellen.*” Forrás: ROMSICS I.: Magyarország története i.m. 247–248.

gyalog jöttek vissza Bánffyhunyadra, ahol bevagionírozott, majd vasúti szállítással visszatértek a béke helyőrségbe.²⁵ A mozgósítottakat leszerelték, és folytatódott a béke kiképzés.

Miután a szolnoki 10. Bethlen Gábor-gyalogezred Észak-Erdély visszatérte alkalmából a Királyhágónál elsőként lépte át a trianoni határt, ennek emlékére az ezred árkász százada a Királyhágó legmagasabb pontján egy 5 m magas emlékoszlopot állított a következő szöveggel:

„Itt haladt át 1940. szeptember 8-án Berettyóújfalutól Bánfihunyadig tartó dicsőséges útja során az új Magyar életet hozó honvédseregek élén a szolnoki magyar királyi Bethlen Gábor 10. honvédgyalogezred Szolnok-i, Karcag-i, és Berettyóújfalui alakulataival”²⁶

A 10/III. karcagi zászlóalj a háborúban

Az ezred második mozgósítására 1944. január 6-án került sor. Az állományt ismét hadilétszámmra emelték és a Kárpátok védelmére rendelték. A kivonuló 1. hadseregben a 10. gyalogezred a VII. hadtestben, a 16. gyaloghadosztályban kapott helyet.²⁷ Az ezred mindhárom zászlóalja a frontra került. A 10/I. zászlóalj parancsnoka Draskóczy János őrnagy, a 10/II. zászlóalj parancsnoka Váry Ferenc alezredes, a 10/III. karcagi zászlóalj parancsnoka Semey József alezredes volt. 1944. március 6-án bevagionírozták a 16. gyaloghadosztály csapatait, és vasúti szállítással értek el a kárpátaljai Nagybocksó, illetve Kisbocksó körzetébe, ahol rövid hegyi kiképzésen estek át. A kiképzést követően a Tatárhágó védelmébe kerültek.

Magyarország 1944. március 19-i német megszállása után a német hadvezetőség elrendelte, hogy az egész mozgósítható magyar haderőt német irányítás alatt a keleti hadszíntéren haladéktalanul be kell vetni. Az egész 1. hadsereget Galíciába vezényelték, ahol március 28-án a német Észak-Ukrajna Hadseregcsoporthoz alárendeltségébe lépett. Április 8-án Tiszaborkútnál az ezred ismét bevagionírozott, és vasúti szállítással Husztra érkezett. Innen gyalogmenetben érkeztek a Toronyai-hágón át Stanislauba, ahonnan támadást indítottak a Dnyeszter és a Pruth folyók között. Április 20-án német rohamlővegek támogatásával a hadosztály elfoglalta Ottyniát. A 10. gyalogezred III. zászlóaljának karcagi katonái szemből támadták a szovjet állásokat, míg az I. zászlóalj alakulatai északról vették be a községet.²⁸ Az előrejutás igen nehéz volt, hiszen szinte végig erdős

²⁵ Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához 1938–1945. Szerk.: CSIMA JÁNOS őrnagy, HM Központi Irattár, Budapest, 1961. 44.

²⁶ Udovecz Gy.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

²⁷ Szabó József János (2015). Kárpáterődítés 1940–1944. Magyar katonai erődítések Kárpátalján és Székelyföldön. Budapest, 225.

²⁸ Udovecz Gy.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

térségben harcoltak az ezred katonái. A támadás április 23-án elakadt. Májustól júniusig a védelmi állások kiépítésével foglalkoztak, viszont ebben az időszakban ezen a frontszakaszon komolyabb hadiesemények nem zajlottak. Július 20-ig az ezred arcvonalán viszonylagos nyugalom volt.²⁹

Az időszokról a Karcagi Református Gimnázium tanára, Futó István hadnagy (10/III. zászlóalj 9. század századparancsnoka) naplójában így ír:

„VII. 7. péntek – óriási sár, víz az árkokban. A bunker omlik, csepeg. Csupa föld, víz az ágyam. Első eset, hogy sárba – vízbe, vizes takaróval kellett aludnom.”³⁰ Ezt az időt az állások tökéletesítésére, bunkerépítésre használták.

A szemben álló magasegység, a szovjet 18. hadsereg több más szovjet alakulattal együtt július 12-én ment át támadásba, hogy szétverje az 1. magyar hadsereget és kedvező feltételeket teremtsen egy Munkács–Ungvár irányába történő hadművelethez.³¹ Csak a július 14. és 15. között vívott védelmi harcok során a karcagi zászlóalj 110 főt veszített, ebből 15 halott, 23 eltűnt, 72 sebesült.³²

A július 21-i erős tűzérségi támogatással kísért orosz rohamokat még sikeresen háritották. Július 22-én reggeli 5 órától 18 óráig négy tömegtámadást háritottak el. Másnap, július 23-án 9 órától 11 óráig a szovjet tűzérség minden elképzelhető fegyverrel lőtte az ezred védőkörletét, majd megindult a támadás is. A III. zászlóalj parancsnoka, Semey alezredes idegileg összeroppant, helyét ideiglenesen Koroknay hadnagy vette át. Ezután az egész ezred tartalékba került Krasilowka területén egy rozsföldön. A zászlóalj létszáma ekkor 240 fő volt, velük szemben elképesztő mennyiségű, két hadosztálynyi erő állt.³³

Július 24-én Ottynia elesett, és a védelem kezdett felmorzsolódní. Délutánra a szovjetek teret nyertek, és mintegy 8–10 km széles rést ütöttek a védelmen. Július 25-ére az 1. magyar hadsereg védelme kétfelé szakadt, estére az arcvonalat elhagyva özönlött vissza a 17., a 11. és a 19. gyalogezred, de a 10/I. és a 10/II. zászlóalj is elhagyta állásait. A hadszíntér magyar alakulatainak körében teljes pánik uralkodott. Július 26-án a gyalogezred erős utóvédharcot folytatott Bohorodczany térségében, és visszavonult a Bysztrica–Solotwinska patak mögé. A 10/III-as karcagiak Iwanikowkán voltak, csak itt csatlakozott hozzájuk az időközben rendbejött zászlóaljparancsnok és a kíséretében lévő néhány tiszt.³⁴ A 10. Bethlen Gábor-gyalogezredet is magába foglaló 16. hadosztály erőit a szovjet csapatok erős aknavető tőzzel, tűzérségi tőzzel árasztották el. A 10. gyalogezred

²⁹ SZABÓ JÓZSEF JÁNOS (2001). A századparancsnok, Futó István hadnagy hadinaplója 1944-ből. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 11.

³⁰ Kézírási bejegyzés Futó István hadinaplójában 1944. július 7. dátumnál.

³¹ SZABÓ J. J.: A századparancsnok i.m. 41.

³² UDOVECZ GY.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

³³ SZABÓ J. J.: A századparancsnok i.m. 43.

³⁴ UDOVECZ GY.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

karcagi zászlóalja a teljes 16. hadosztállal együtt az 1. német páncélos-hadsereg alárendeltségébe került és megkezdte a tervszerű visszavonulást a Prut völgyébe, majd onnan a Kárpátok hágóiba, az ún. Hunyadi-állásba.³⁵ A 10. gyalogezred Mikulicsyn térségébe kapott elhelyezést.

1944. augusztus 23-án Románia kilépése a tengelyhatalmak alkotta szövetségből, a Magyarországgal szemben proklamált augusztus 24-i hadüzene- te merőben új helyzetet teremtett a magyar hadvezetőség számára.³⁶ Ezután az egész 1. hadsereg arcvonala lényegesen csendesebb lett. A katonai vezetés látta, hogy a soron következő támadás az 1. hadsereg védőállásait elkerüli, ezért a seregtestek jelentős részét az arcvonalból kivonta, és Erdély védelmére rendelte. Szeptember 25-én az 1. hadsereg feladta a Hunyadi-állást és fokozatosan a Szent László-állásba, illetve az Árpád-vonalba vonult vissza. A magyar fél Moszkvában folyó fegyverszüneti tárgyalásainak kudarca után a 4. Ukrán Front névre hallgató szovjet hadseregcsoport felújította támadásait, és megindult az Árpád-vonal ellen. Szeptember 25.-éről 26.-ára virradó éjjel az 1. hadsereg parancsnoksága elrendelte az egész hadsereg számára az Árpád-vonalba történő hátrálást.³⁷

Október első felében a harcok súlypontja Erdélybe tevődött át. Nemsokára az 1. hadsereg hátában tomboltak a harcok, így vissza kellett vonulniuk a Tisza vonalára. A 16. hadosztály kilenc zászlóalja, köztük a karcagi legénységet magába foglaló 10/III. gyalogzászlóalj a Técső–Vencsellő közötti Tisza-vonalat zárta le. Október 15-én Horthy kormányzó rádióproklamációja után Miklós Béla vezérezredes mint az I. hadsereg parancsnoka az egész arcvonalon beszüntette a támadó jellegű harccselekményeket. A kiugrás azonban nem sikerült, ezért a letartóztatás elől a hadseregparancsnok csapatai nélkül átment a szovjetekhez.³⁸ A 10. gyalogezred alakulatai Csuszka községtől északra települtek.³⁹ 1944. október 17-től az 1. magyar hadsereg parancsnoka László Dezső vezérezredes lett. A 10. gyalogezred parancsnoka ekkor Lakatos Ferenc ezredes volt. Az arcvonal Uzsok magasságától Máramarosszigetig húzódott. Október 22–23-án hagyta el az ezred az Árpád vonalat, november 5-től a 16. hadosztály feladata a Cigánd–Csap vonal tartása volt. November 3. és 9. között a 10. ezred zászlóaljai Révleányvárott védekeztek. 1944. november 24-én a szovjet 40. hadsereg alakulatai a hadosztály állásait megkerülve elfoglalták Sátoraljaújhelyt. Futó István karcagi gimnáziumi tanár, honvédhadnagy is ekkor halt hősi halált.⁴⁰

³⁵ Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához 1938–1945. Szerk.: Csima J. őrnagy, HM Központi Irattár, Budapest, 1961. 44.

³⁶ Romsics I.: Magyarország története i.m. 265.

³⁷ Szabó J. J.: Kárpáterődítés i.m. 246–247.

³⁸ Romsics I.: Magyarország története i.m. 266.

³⁹ Udovecz Gy.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

⁴⁰ UDOVECZ GY.: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

A birtokomba jutott Futó-hagyaték⁴¹ anyagából kiderült, hogy mellklövés okozta szívelégtelenségben vesztette életét 1944. november 25-én.

A 10. gyalogezred még december 1-jén is Sátoraljaújhelytől délre utóvédként harcolt. December 3-tól 15-ig eredményesen védekeztek az őket támadó II. gárda ejtőernyős hadosztály megújuló támadásaival szemben. A harcok még 1944. december 30-án is itt folytak. 1945. január 18-án a német hadvezetőség hozzájárult az 1. magyar hadsereg teljes kivonásához a Cseh–Morva protektorátus területére, így a – még megmaradt – karcagi legénység is az országterületet elhagyva vált a német hatalmi érdekek eszközévé. 1945 márciusára a 10. Bethlen Gábor-gyalogezred teljes állománya a 8. német hadsereg és azon belül a 304. német hadosztály alárendeltségébe került a felvidéki Zsolnán. A hadrendet a bizalmatlanság jegyében úgy alakították ki, hogy a magyar ezred zászlóaljai közé német egységeket osztottak be. Április 20-án az ezredet lefegyverezték és kivonták a harcokból. 1945. május 4-én az egykori 16. magyar hadosztály törzskara a teplicei kastélyban kapitulált, az okmányt a hadosztály akkori parancsnoka, Karátsony László vezérőrnagy írta alá. A 10/III. karcagi gyalogzászlóalj katonái Zirovnál május 10-ig rendfenntartási céllal fegyverben maradtak. Az utolsó parancs, amely már ténylegesen a háború végét jelentette a karcagi katonák számára, 1945. május 11-én 20 órakor érkezett.⁴²

FELHASZNÁLT IRODALOM

Szakirodalom

1. Bihari István (2012). *Emlékeim nyomában 1920–1989 között*. Karcag
2. Bokor József (2008). *A karcagi laktanya története*. Karcag, Karcagi Nagykun Bajtársi Egyesület
3. Herskó Mózes (2005). *A karcagi zsidók története*. Jeruzsálem, 1977. Második, bővített kiadás, Karcagi Nyomda, Karcag
4. Katona András *A magyar honvédség létrejötte*. A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata Információs és Módszertani Konferenciáján 2009. november 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata. Történelemtanítás, XLV. évfolyam, 2. szám, 2010 május.
5. Pintér Zoltán Árpád (2015). *Kun emlékhelyek a Kárpát–medencében*. Kunszövetség, Karcag
6. Romsics Ignác (2010).: *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest
7. Szabó József János (2001). *A századparancsnok, Futó István hadnagy hadinaplója 1944-ből*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

⁴¹ Futó tanár urat 1944. január 6-án mint a 10. Bethlen Gábor gyalogezred 10/III. karcagi gyalogzászlóalj 9. századának századparancsnokát (ismét, ekkor másodjára) mozgósították. A mozgósítás és frontharcok eseményeiről hősi halálának napjáig naplójegyzetet vezetett, melyet a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem ny. docense, dr. Szabó József János publikált. SZABÓ J. J.: *A századparancsnok, Futó István hadnagy hadinaplója 1944-ből*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2001. címen. Szabó József hadtörténész a tulajdonában lévő teljes Futó-hagyatékot (beleértve a naplót, katonakönyvet, a hősi halál körülményeiről szóló hivatalos jelentést, katonai természetű és személyes iratokat) átadta részemre.

⁴² *Udovecz Gy.*: A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 26.)

8. Szabó József János (2015). *Kárpáterődítés 1940–1944. Magyar katonai erődítések Kárpátalján és Székelyföldön*. Budapest

Levéltári iratok és adatbázisok

1. A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD GYALOGEZREDEK ADATBÁZISA 1920–1944. <http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/index.html> (letöltve: 2016. január 25.)
2. Csima János (szerk.) (1961). *Adalékok a Horthy–Hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához 1938–1945*. HM Központi Irattár, Budapest
3. Futó István hadnagy hadinaplója 1944-ből.
4. KERÉKPÁROS ALAKULATOK ADATBÁZISA 1921–1945 <http://www.hungarianarmedforces.com/kerekpar/index.html> (letöltve: 2015. augusztus 05.)
5. MNL Sajtólevéltár, MTI „könyomatos” Hírek adatbázis, Napi hírek / Napi tudósítások (1920–1944). 1936. október 1. csütörtök / 6.
6. NAGY-KUNSÁG (karcagi politikai hetilap), LX. évf., 41. szám, 1936. október 10. „A honvédelmi miniszter jelenlétében – ünnepélyes keretek közt vonult be a 6. kerékpáros zászlóalj Karcagra.”
7. Sőregi Zoltán: *Katonák kétkeréken*. II. <http://www.hidlap.hu/news/view/katonak-ketkereken-ii-resz> (letöltve: 2015. január 25.)
8. Sőregi Zoltán: *Kerékpáros zászlóalj a Magyar Királyi Honvédségben*. <http://vilag.transindex.ro/?cikk=22550> (letöltve: 2015. január 25.)
9. Udovecz György: *A szolnoki Magyar Királyi Honvéd gyalogezred története 1920–1945-ig*. http://cskir.extra.hu/images/cikkek_udo/alakulat_68_10_gyalogezred/1920_1945.pdf (letöltve: 2016. január 25.)